

Dr hab. Henryk Gasiul, prof. ucz.
Akademia Handlowa Nauk Stosowanych
w Radomiu

Warszawa, 25.09.2023 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej

Mgr. Adama Grabowskiego pt. „Metacechy osobowości i systemy rodziny pochodzenia a wczesne nieadaptacyjne schematy w koncepcji Jeffeya Younga” napisanej pod kierunkiem **prof. ucz. dr hab. Marii Ryś**

Recenzowana rozprawa doktorska zawiera analizy dotyczące relacji pomiędzy systemami rodziny pochodzenia a nieadaptacyjnymi schematami będącymi zazwyczaj efektem wczesnych doświadczeń interakcyjnych, które dalej autor pragnie zakotwiczyć w układzie metacech osobowości jako szczególnym fundamentie jednoczącym różne poziomy interpretacji ludzkich zachowań. Można powiedzieć zatem, że główny problem pracy sprowadza się do próby uchwycenia związków pomiędzy różnymi kategoriami form funkcjonowania wynikającymi z przyjęcia zasadności analiz uwzględniających wagę rodziny (jako struktury podstawowej dla rozwoju jednostkowego) naznaczającej sobą i prowadzącej do wygenerowania różnych schematów ułatwiających bądź utrudniających procesy adaptacyjne oraz do uchwycenia powyższego jako czegoś mającego swoje odzwierciedlenie w nasileniu i konfiguracji cech osobowości. Można także powyższe zinterpretować jako próbę, przy założeniu pewnego rodzaju pierwotności jednostkowych cech (wszak cechy analizowane w ramach wielkiej piątki są często traktowane jako genetycznie warunkowane dyspozycje), że całość zmierza w kierunku zrozumienia, na ile cechy stanowiąc mogą wyjaśnienie łatwości nabywania pewnych schematów nieadaptacyjnych przy facylitującym znaczeniu sposobu organizacji rodziny. Autor pracy dzieli tę całościowość problemową na dwa główne problemy, z których pierwszy to odniesienie nieadaptacyjnych schematów do rodzaju metacech osobowości, a drugi to określenie na ile schematy nieadaptacyjne są efektem interakcji pomiędzy metacechami a systemami rodzinnymi. Tak zaprezentowane problemy są jasno sformułowane i w pełni oddają cele jakie sobie w rozprawie postawił autor.

Praca zawiera tradycyjny układ, począwszy od teoretycznego zaplecza, poprzez nakreślenie modelu, który stanowi przedmiot weryfikacji, a dalej sposobu jego empirycznej weryfikacji oraz szczegółowej analizy uzyskanych wyników z badań własnych oraz ich wartości (o czym

mają świadczyć podejmowane wątki dyskusyjne oraz dobroć uzyskanych wyników). Część teoretyczna zawiera trzy rozdziały, w których kolejno analizowane są założenia i szczegółowy opis Kołowego Modelu Metacech Osobowości (zaproponowanego przez autorów: W. Strusa, J. Ciecucha i T. Rowińskiego) opartego na tradycji wielkiej piątki, modelu już wielokrotnie weryfikowanego i stanowiącego rzetelną podstawę sposobu interpretacji osobowości (w tradycji teorii cech), interpretacja rodziny w ujęciu systemowym (autor opisuje tutaj swoiste korzenie na jakich zostało rozbudowane systemowe podejście do interpretacji rodziny, a dalej szczegółowo analizuje znaczenie dynamicznych interakcji i form komunikacji w systemach rodzinnych) oraz opis kluczowych dla dalszych analiz systemów rodzinnych opracowanych przez M. Ryś na bazie typologii rodzin zaprezentowanej przez Davida Fielda. Wreszcie, ostatni z trzech rozdziałów teoretycznych to dokładny i dobrze opracowany opis teorii schematów Jeffreyego E. Younga, teorii zasadniczo uwzględniającej kilka różnych podejść teoretycznych (jak podejście poznawczo-behawioralne, psychodynamiczne, czy psychoanalityczne, elementy stylu analizy rozwoju osobowości w ujęciu C.R. Rogersa oraz wątki terapii Gestalt). Dobrze, że autor opisując propozycję Younga, ukazuje pewne podobieństwa teorii schematów do stylu interpretacji proponowanego przez teorię relacji z obiektem oraz teorii przywiązania. Powyższe świadczy pozytywnie o posiadanej wiedzy oraz o zdolności wiązania ze sobą odmiennych form analizy nieprawidłowych zachowań. Czy faktycznie wybór tej teorii (tj. teorii schematów Younga) jako istotnej dla oceny nieprawidłowości rozwoju wynikającego z frustracji różnych wcześniejszych potrzeb jest najbardziej trafny? Z pewnością ta teoria jest inspirującą do dalszych poszukiwań i wyjaśnienia z tej perspektywy wielu form patologicznych zachowań. Być może warto było jednak pokusić o ukazanie pewnych słabości czy niedoskonałości tej teorii- wszak patrząc np. z perspektywy teorii relacji z obiektem, bardziej zwartych interpretacyjnie, ta teoria jest nazbyt eklektyczna.

Rozdział 4 to już analiza problematyki badań własnych. Autor stawia sobie ambitny cel, aby uwzględniając KMMO móc utworzyć na bazie otrzymanych dalszych wyników własnych badań empirycznych nowe spojrzenie na zmienne wyjaśniające schematy oraz być może uzupełniającą lub zmodyfikowaną taksonomię schematów. Podstawowe znaczenie miałyby w tym układzie również interakcja metacech osobowości oraz rodzaje systemów rodzinnych. Zaproponowane hipotezy mają swoje uzasadnienie i są klarownie zaprezentowane. W istocie autor przyjmuje apriori, że metacechy mogą determinować rozwój pewnych schematów, same zaś ukształtowane schematy mogą tworzyć pewien (cytat) „poziom struktury osobowości, organizujący się na bazie pierwotnych dyspozycji. W związku z tym założono, że metacechy,

leżące u podstaw procesów poznawczych, emocjonalnych i behawioralnych... stanowią naturalne, osobowościowe tendencje i determinanty w zakresie rozwoju i podtrzymywanie dysfunkcyjnych schematów, zwłaszcza w dorosłości” (strona 78). Jest to dość śmiałe założenie, które można tylko uzasadnić odwołując się do związków pomiędzy zmiennymi- związki te jednak nie wyjaśniają (bo i nie mogą wyjaśniać) dynamiki procesów interakcyjnych, a tym bardziej nie mają uzasadnienia na poziomie interpretacji przyczynowo- skutkowej.

Pomijając powyższe recenzenckie refleksje, w dalszej części doktorant zaprezentował wybrane do własnych badań empirycznych narzędzia badawcze. Są one ściśle zharmonizowane z prezentowanym wcześniej teoretycznym zapleczem (są to: Kwestionariusz Osobowości CPM- Q- SF; kwestionariusze Analizy Środowiska Rodzinnego – Rodziny Pochodzenia; Kwestionariusz Schematów Younga). Dobór osób do badań obejmuje dość zróżnicowaną (404 osoby) próbę, zróżnicowaną pod względem płci, miejsca zamieszkania, wykształcenia, rodzaju związków z inną osobą, statusu pochodzenia rodzinnego oraz wieku. Badania były przeprowadzone w systemie online, co zawsze budzi pewne uwagi i naraża na zarzut niepełnej wiarygodności odpowiedzi (a tym samym uzyskiwanych wyników). Bardzo kłopotliwe jest także zróżnicowanie wieku osób badanych (od 18. roku życia do 78. roku życia) – percepcja siebie samego (a na tym bazują zastosowane kwestionariusze), jak i zmienność i bogactwo doświadczeń mogą stanowić bardzo istotny czynnik zakłócający trafność uzyskiwanych wyników – nie dopatryłem się, aby autor podejmował próby weryfikujące nieistotność tej zmiennej dla oceny uzyskanych wyników.

Należy wskazać na istotną wartość zastosowanych strategii i technik analizy uzyskanych wyników, podkreślając jednocześnie trafność ich doboru -pomijając same analizy korelacji, bardzo istotne było zastosowanie procedury (tj. trójstopniowej procedury analizy) pozwalającej na ocenę umiejscowienia nieadaptacyjnych schematów w modelu KMMO, zaproponowanej przez Radosława Rogożę, Jana Ciecucha i Włodzimierza Strusa, a dalej hierarchicznej analizy regresji liniowej (jako podstawowej oceny wagi interakcji pomiędzy metacechami a systemami rodziny pochodzenia dla wyjaśnienia relacji z nieadaptacyjnymi schematami).

Analizy uzyskanych wyników, zaprezentowane w rozdziale 7, są bardzo szczegółowe, One też wskazują na konieczność zróżnicowania roli ojca- rodzica i matki w przewidywaniu relacji pomiędzy analizowanymi zmiennymi (tj. metacechami i schematami). W zasadniczej mierze uzyskane dane nie odbiegają od przewidywanych możliwych związków i interakcji pomiędzy zmiennymi; nie tylko w sensie stawianych hipotez, ale również w wymiarze czysto teoretycznych analiz (np. związki pomiędzy gamma minus, która generalnie określa stan

dysharmonii i podatności na neurotyczne zachowania, a zahamowaniem emocjonalnym i sztywnymi granicami stawianymi przez rodziców, będą raczej oczywiste – one tworzą pewną wspólną płaszczyznę).

Dyskusja wyników, to ostatni 7. rozdział dysertacji. Jest ona w istocie podsumowaniem uzyskanych rezultatów z własnych badań empirycznych. W tym podsumowaniu wartościowe jest wskazanie na niekonieczną zbieżność metacech oraz systemów pochodzenia rodziny z schematami nieadaptacyjnymi – choć takową zakładano i takowa niejako wynikała z analiz teoretycznych. W wielu przypadkach schematy lokowane były w innych miejscach, w innych oktantach KMMO; niektóre też schematy nie mogły być jednoznacznie ułożone w kołowym modelu metacech. Tutaj byłbym bardziej ostrożny w jednoznacznej interpretacji i jak wyżej wspominałem, nie widzę zasadności traktowania metacech jako podstawowej struktury będącej przyczynami dysponującymi do rozwoju określonych schematów nieadaptacyjnych (vide, s. 130). Jak sam autor podkreśla, metacechy wyjaśniają maksymalnie 50% zmienności schematów, a z systemami pochodzenia 57% (s. 131- 132). Jeśli zastosujemy prosty wskaźnik determinacji ($1 - 0,05$ podniesione do kwadratu = $1 - 0,25$), to oznacza, że metacechy wyjaśniają maksymalnie 25% wariacji wyników, a 75% pozostaje do wyjaśnienia poprzez odniesienie do innych zupełnie zmiennych, innych warunków, jednostkowych dyspozycji, istotowych atrybutów osobowych (jak autonomia, tożsamość, odpowiedzialność, etc.).

Podsumowując, rozprawa jest napisana w sposób poprawny, uwzględniający oczekiwane reguły pisania prac doktorskich. Doktorant wykazuje się znajomością problematyki będącej obiektem analizy w zaprezentowanej dysertacji, zdolnością do analitycznego myślenia i umiejętnością porządkowania posiadanej wiedzy, czerpanej z bogatej literatury (głównie anglojęzycznej). Wartościowe są jego sposoby porządkowania danych pochodzących z różnych źródeł, wartościowy jest sposób prezentacji treści i kolejność precyzyjnie przeprowadzanych analiz. Oryginalność rozprawy sprowadza się do samej w sobie tematyki i odwagi prób powiązania odmiennych podejść poprzez przejście na poziom ich integracji, który stwarzać się zdaje KMMO. Słabości są zawsze nieuniknione- słabością jest nadmiar zachwyty bardziej orientacją na zmienne wyjaśniające zachowania niż orientacją na osobę jako kogoś modyfikującego relacje pomiędzy charakteryzującymi ją zmiennymi, sprowadzonymi do poziomu dominacji pomiaru nad jakością funkcjonowania jednostkowego. Wyjaśnienia wymaga także wartość doboru próby badawczej.

Pomijając powyższe, uważam, że przedstawiona rozprawa odpowiada warunkom określonym w art.187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku o nadawaniu stopnia doktora, a tym samym może być dopuszczona do dalszego etapu zgodnie z procedurą formalną.

Alej Goral